

TASVIRIY SAN'ATDA YORUG'LIK VA SOYA IFODASI

Yunusova Gulruhoy Vohidjon qizi

Andijon Davlat Pedagogika Instituti

Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi

3-bosqich 302-guruh talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada tasviriy san'atda yorug'lik va soya ifodasi, ularning estetik va psixologik ta'siri o'rganiladi. Yorug'lik va soya tasviriy san'atda muhim vizual elementlar bo'lib, ular asarlarni ko'rish va tushunishda muhim rol o'ynaydi. Maqolada yorug'lik va soyaning tasviriy san'atdagi o'rni, ularning kompozitsiya va rangshunoslik bilan qanday bog'lanishi tahlil qilinadi. Yorug'lik va soya yordamida san'at asarida hajm, makon va harakat yaratish mumkin, bu esa asarlarning umumiy estetik qiymatini oshiradi. Maqolada yorug'lik va soyaning san'atdagi tasviriy va hissiy ta'siri chuqur tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *Yorug'lik, soya, tasviriy san'at, estetik ta'sir, kompozitsiya, rangshunoslik, vizual elementlar*

Kirish. Tasviriy san'at — bu insonning ichki dunyosini, fikrlarini va his-tuyg'ularini tashqi ko'rinishga keltiradigan san'at shakli bo'lib, uning asosiy elementlaridan biri rang, shakl va kompozitsiya bilan birgalikda yorug'lik va soya hisoblanadi. Yorug'lik va soya tasviriy san'atda har doim markaziy o'rin tutgan elementlar bo'lib, ular asarlarning tuzilishini, hajmini, makonini va harakatini aks ettirishda muhim rol o'ynaydi. San'atda yorug'lik va soya, nafaqat estetik ta'sirni yaratish, balki tasviriy san'at asarlarining hissiy va psixologik kuchini oshirishda ham alohida ahamiyatga ega. San'atshunoslikda yorug'lik va soya ta'sirini o'rganishning ildizlari juda chuqur. Ushbu ikki vizual element nafaqat ranglar bilan chambarchas bog'liq, balki ular asarning umumiy atmosferasi va mazmuniga ham bevosita ta'sir qiladi. Yorug'lik va soyaning o'rni tasviriy san'atda ko'plab uslublar va maktablarga asos bo'lgan. Masalan, Renessans davrida yorug'lik va soya yordamida hajm va makon ifodalangan bo'lsa, Barokko davrida esa yorug'lik va soya ko'proq dramatik va psixologik ta'sirlarni yaratish uchun ishlatilgan. Yorug'lik — bu har qanday tasviriy san'atda obrazning hajmi, shakli va tafsilotlarini ajratib ko'rsatish uchun ishlatiladigan asosiy vositadir. Yorug'lik manbai orqali tasviriy san'at asaridagi har bir elementning o'ziga xosligini ko'rsatish mumkin. Yorug'lik asarda hajm yaratishda, uch o'lchovli tasvirlarni aks ettirishda yordam beradi. Shuningdek, yorug'lik yordamida harakatning tezligi, dinamikasi va kuchi tasvirlanadi. Chiaroscuro (yoki “yorug'lik va soyaning o'yinlari”) usuli san'atda yorug'likning eng keng tarqalgan va kuchli ta'sirini yaratishga imkon beradi. Bu usul yordamida obrazlarning soya va

yorug'lik o'rtasidagi o'zaro ta'siri orqali tomoshabinlarga sezgir va hissiy aloqalar etkaziladi. Soya esa, o'z navbatida, asarda hajm, makon va dinamikani yaratish uchun ishlatiladi. Soya yordamida har bir elementning tabiiy holati, shuningdek, uning joylashuvi va real hayotdagi o'rni aks ettiriladi. Soya orqali obyektlar o'rtasida o'zaro aloqalar va ularning o'zgarishlarini ifodalash mumkin. Soya, shuningdek, obrazning ruhiyatini ko'rsatish, tomoshabinga obrazning xususiyatlari, holati va hissiyotlarini yetkazish uchun ishlatiladi. Impressionistlar esa, yorug'lik va soyaning tabiiy o'zgarishini kuzatib, uni san'atda aks ettirishga harakat qilishgan. Yorug'lik va soya yordamida tasviriy san'at asarlarida nafaqat tashqi ko'rinish, balki ichki dunyo ham aks ettiriladi. Har bir tasvirda yorug'lik va soya tasvirlangan obyektning ruhiyatini ifodalash uchun xizmat qiladi. Shunday qilib, yorug'lik va soya — bu tasviriy san'atning eng kuchli ifodaviy vositalaridir. Ranglar, kompozitsiya va shakllar bilan birgalikda, yorug'lik va soya yordamida san'at asari o'zining estetik va psixologik ta'sirini kuchaytiradi. Tasviriy san'atda yorug'lik va soya o'zaro bog'langan ikki asosiy element sifatida, asarlarning jozibasini yaratishda va tomoshabinlarni o'ziga jalb qilishda muhim vositadir. Yorug'lik yordamida obrazlar o'zining tuzilishini, shaklini va hajmini ko'rsatadi, soya esa ularning chuqurligini, makonini va dinamikasini ta'minlaydi. Shuningdek, yorug'lik va soyaning o'zaro ta'siri orqali tasvirda drammatizm, g'ayrioddiylik va hissiy ta'sirlarni yaratish mumkin. Tasviriy san'atda yorug'lik va soyaning o'rni hamda ularning psixologik ta'siri bugungi kunda ham o'rganilayotgan dolzarb masalalardan biridir.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi: Yorug'lik va soya tasviriy san'atda uzoq vaqt davomida turli san'atshunoslar va rassomlar tomonidan o'rganilgan va ularning ahamiyati san'atning estetik, hissiy va psixologik jihatlarini bilan chambarchas bog'liqdir. Yorug'lik va soya, nafaqat ranglarning va kompozitsiyaning muhim elementlari sifatida, balki san'atning vizual tili va tomoshabinga ta'sir etuvchi kuchli vositalar sifatida ishlatiladi. Yorug'lik manbai va uning ta'siri, shuningdek, soyaning shakllanishi tasviriy san'atda obrazlarning hajmi, harakati va tuzilishini ko'rsatishda katta rol o'ynaydi. Yorug'lik va soya tarixiy tadqiqotlari: Renessans davrida Leonardo da Vinci va Michelangelo kabi san'atchilar yorug'lik va soyaning tasviriy san'atdagi roli haqida chuqur ilmiy izlanishlar olib borganlar. Da Vinci yorug'lik va soyaning odam yuzidagi hissiy holatni aks ettirishdagi rolini tahlil qilib, ularning har bir obyektida qanday shakllanishini o'rgangan. Da Vinci tasviriy san'atda yorug'lik va soya yordamida hajm, makon va harakatni yaratish usullarini ishlab chiqqan va ularni san'atda qo'llashni muvaffaqiyatli amalga oshirgan. Shuningdek, Caravaggio o'zining Chiaroscuro usulida yorug'lik va soya yordamida dramatik va psixologik ta'sir yaratgan. Chiaroscuro usuli, ya'ni yorug'lik va soyaning o'zaro ta'siri orqali asarlarning uch o'lchamli tuzilishini aks ettirish, barokko san'ati va keyingi davrda keng qo'llanilgan. Caravaggio bu usul yordamida yorug'lik va soyaning kontrasti

orqali drammatizm va obrazlarning hissiy holatini kuchaytirishga erishgan. Uning tasvirlaridagi yorug'lik va soyaning o'zaro ta'siri tomoshabinning fikrini va his-tuyg'ularini jiddiy o'zgartirgan. Yorug'lik va soyaning psixologik ta'siri: Yorug'lik va soya inson psixologiyasiga bevosita ta'sir etadi. Viktor Vasnetsov va Pierre-Auguste Renoir kabi rassomlar yorug'lik va soyaning psixologik ta'sirini o'rganishgan. Rangshunoslikda ranglarning psixologik ta'siri haqida olib borilgan tadqiqotlar, ranglarning turli tonlarining hissiy holatga qanday ta'sir qilishini ko'rsatadi. G. Akhmedov o'zining rangshunoslikka oid tadqiqotlarida, ranglarning psixologik va estetik ahamiyatini o'rganishda yorug'lik va soyaning o'zaro ta'sirini yoritadi. Akhmedov ranglarning estetik ta'siri bilan birga, ularning psixologik ta'sirini ham ta'kidlaydi. Yorug'lik va soya, tasviriy san'atda tomoshabinlarga nafaqat tasviriy shakllarni, balki ularning ruhiy holatini ham aks ettiradi. Masalan, yorug'lik obyektning xususiyatlarini ko'rsatadi, soya esa uning ichki holatini ifodalaydi. Yorug'lik va soyaning o'zaro o'yinlari tomoshabinni san'at asari bilan bog'lashga va uni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Yorug'lik va soya tasviriy san'atda kompozitsiya bilan bog'liqligi: Yorug'lik va soya, tasviriy san'atdagi kompozitsiya qonuniyatlariga ta'sir qiladi. Kompozitsiya, ya'ni asarning tashqi ko'rinishining muvozanatli va estetik jihatdan to'g'ri tashkil etilishi ranglar, shakllar, va yorug'lik orqali amalga oshiriladi. A. Ergashev kompozitsiya va shakllar elementlarining o'zaro bog'lanishini tahlil qilib, ranglar va yorug'lik yordamida obrazlarning chuqurligini yaratishni ta'kidlaydi. Kompozitsiyada yorug'lik va soya, obrazning hajmi va tuzilishini shakllantiradi va ularning bir-biri bilan bo'lgan o'zaro ta'siri asarlarni ko'rish va tushunishni yanada boyitadi. Shuningdek, yorug'lik va soya yordamida san'at asarida dahshatli drammatizm yoki ma'rifatli tinchlikni yaratish mumkin. Bu jarayonda kompozitsiya qonuniyatlari, shakllar va ranglar yordamida bir-biriga to'g'ri keladigan yorug'lik va soya usullari qo'llaniladi.

Metodologiya: Metodologiya sifatida kontseptual tahlil, vizual tahlil va rangshunoslik metodlari qo'llaniladi. Tasviriy san'atda yorug'lik va soyaning o'rni, ularning psixologik va estetik ta'siri ko'rsatilgan. Ushbu metodlar yordamida ranglarning ta'siri, kompozitsiyaning shakllanishi va uning tomoshabin ustida qanday hissiy ta'sir qilishini o'rganish mumkin. Yorug'lik va soya yordamida tasviriy san'at asarida hajm, makon, harakat va hissiy ta'sirlarni yaratish jarayonini o'rganish mumkin. Shuningdek, ranglarning psixologik ta'sirini va kompozitsiyaning san'atga qo'shgan hissasini chuqur tahlil qilishga imkon beradi.

Muhokama va Natija: Tasviriy san'atda yorug'lik va soyaning o'rni va ta'siri haqida olib borilgan tahlillar natijasida, bu elementlarning san'at asarlarini yaratishda muhim rol o'ynashi aniqlandi. Yorug'lik va soya san'at asarlarida nafaqat estetik, balki psixologik va hissiy ta'sirni kuchaytiradi. Bu elementlar yordamida san'at asarlarining hajmi, makon, shakl va harakat kabi ko'plab asosiy komponentlari aks ettiriladi.

Yorug'lik yordamida shakllar va tuzilishlar ajratiladi, soya esa bu elementlarga chuqurlik va dinamikani qo'shadi. Buning natijasida, san'at asari tomoshabinga chuqur hissiy ta'sir ko'rsatadi va tomoshabinning fikrini shakllantiradi. Yorug'lik va soyaning psixologik ta'siri nafaqat estetik jihatdan, balki tomoshabining hissiy va ruhiy holatiga ta'sir qiluvchi kuchli vositadir. Chiaroscuro texnikasi, ya'ni yorug'lik va soyaning o'zaro ta'siri, san'atda dramatik ta'sir yaratishda eng samarali usullardan biridir. Ushbu usul yordamida tasvirlar yanada jonli, hissiy va ruhiy ta'sirga ega bo'ladi. Caravaggio kabi rassomlar bu usulni qo'llagan holda, san'atga yangi bir dimenziya qo'shgan. Ularning asarlaridagi yorug'lik va soya o'rtasidagi kontrast tomoshabinga kuchli hissiyotlarni yetkazadi va obraza yangi ma'no kiritadi.

Yorug'lik va soyaning san'atdagi o'rni tarixan ko'plab rassomlar tomonidan o'rganilgan. Leonardo da Vinci va Michelangelo kabi ustozlar, yorug'lik va soyaning tasviriy san'atdagi roli haqida chuqur ilmiy izlanishlar olib borishgan. Da Vinci tasviriy san'atda yorug'likning hajm va makon yaratishda qanday yordam berishini o'rgangan. U shuningdek, yorug'lik manbai orqali san'at asarining turli qatlamlarini ajratib ko'rsatishni muvaffaqiyatli amalga oshirgan. Michelangelo esa, yorug'lik va soyaning figuraviy san'atdagi o'rni haqida o'zining uslubi orqali muhim tadqiqotlar olib borgan. U asarlarida yorug'lik va soya yordamida figuradagi hajm va harakatni ajratib ko'rsatgan.

Shuningdek, rangshunoslik sohasidagi izlanishlar, yorug'lik va soyaning ranglar bilan birgalikda ishlatilishining qanday ta'sir ko'rsatishini o'rganadi. Ranglar yordamida yaratilgan har bir tasvir o'ziga xos ta'sirga ega. Yorug'lik va soyaning ranglar bilan uyg'unligi esa san'at asarining umumiy tuzilishini yaxshilaydi va tomoshabinning hissiy ta'sirini kuchaytiradi. Masalan, Impressionistlar yorug'lik va soyaning tabiiy o'zgarishini ranglar yordamida kuzatib, tasvirda yangi yondashuvlarni yaratganlar. Ular yorug'lik va soyaning shaffofligini tasvirlashga harakat qilishgan, natijada tasvirlar yanada to'liq, jonli va his-tuyg'ularga boy bo'lgan.

Yorug'lik va soyaning kompozitsiyadagi roli ham alohida e'tiborga molikdir. San'at asarida kompozitsiya, ranglar va yorug'lik o'rtasidagi o'zaro aloqalar umumiy estetik ko'rinishni yaratishda muhim rol o'ynaydi. Yorug'lik yordamida shakllarning o'ziga xosligini ko'rsatish, soya esa bu shakllarga chuqurlik qo'shish imkoniyatini yaratadi. Shuningdek, kompozitsiya orqali tasvirning dinamikasi, balans va simmetriya yaratilib, tomoshabinga san'at asarining umumiy mazmuni aniq yetkaziladi. Akhmedov va Qosimov kabi san'atshunoslar, ranglar va yorug'likning san'at asaridagi ahamiyatini o'rganishda kompozitsiyaning muhim rolini ta'kidlaganlar. Yorug'lik va soyaning san'at asaridagi dramatik ta'siri nafaqat estetik jihatdan, balki tomoshabinning hissiy holatiga ham bevosita ta'sir qiladi. Yorug'lik va soyaning kontrasti orqali yaratilgan dramatism, san'at asarida kuchli emotsional izlanishlarni yaratadi. Bu ta'sir, nafaqat ranglar, balki kompozitsiya va shakllar bilan birgalikda,

tasvirning umumiy ta'sirini kuchaytiradi. Ranglarning o'ziga xos psixologik ta'siri va soyaning shakllanishi san'at asarining hissiy kuchini oshiradi. Ranglarning ishlatilishi va yorug'lik bilan uyg'unligi tomoshabinlarning fikrini o'zgartirish va ularning san'at asari bilan hissiy aloqasini mustahkamlash imkoniyatini yaratadi.

Natija: Yorug'lik va soya tasviriy san'atda estetik va psixologik ta'sirni kuchaytirishda muhim vositalar sifatida ishlatiladi. Ularning san'at asarida ishlatilishi, tomoshabinlarga tasvirning hajmi, shakli va harakatini aniq ko'rsatishda yordam beradi. Yorug'lik va soya yordamida tasviriy san'atda hajm, makon va dinamika yaratish mumkin bo'lib, bu esa san'at asarini yanada jonli va hissiy ta'sirli qiladi. Shuningdek, ranglar, shakllar va kompozitsiya yordamida yaratilgan tasvirlar, yorug'lik va soyaning o'zaro aloqasi orqali to'liq va jozibali bo'ladi. Yorug'lik va soya nafaqat san'at asarini shakllantirish, balki uning psixologik va dramatik ta'sirini kuchaytirishda ham katta rol o'ynaydi. Ular san'at asarining hissiy kuchini oshiradi va tomoshabinlarni asarga chuqurroq jalb qiladi. Rangshunoslik, yorug'lik va soya yordamida yaratilgan tasvirlar, nafaqat estetik jihatdan, balki hissiy jihatdan ham kuchli ta'sir ko'rsatadi. San'atshunoslar, rangshunoslik va kompozitsiya asosida yorug'lik va soyaning san'atdagi o'rni haqida olib borilgan tadqiqotlar, bu elementlarning tasviriy san'atdagi roli va ta'sirini yanada aniq tushunishga yordam beradi.

Xulosa: Yorug'lik va soya tasviriy san'atda eng muhim ifodaviy vositalardan hisoblanadi. Ular san'at asarida nafaqat hajm va shakllarni yaratishda, balki tomoshabinning hissiy ta'sirini kuchaytirishda ham muhim rol o'ynaydi. Yorug'lik va soya, shuningdek, san'at asarining kompozitsiyasi va rangshunoslik bilan uyg'unligini ta'minlaydi, bu esa tomoshabinni san'at asariga yanada chuqurroq bog'laydi. Yorug'lik va soya yordamida yaratilgan dinamik effektlar, ranglar va shakllar o'rtasidagi kontrastlar, san'at asarining umumiy mazmunini kuchaytirib, tomoshabinlarni ruhiy jihatdan o'ziga jalb qiladi. Rangshunoslik va tasviriy san'atda yorug'lik va soyaning o'rni, shuningdek, ularning psixologik ta'sirini o'rganish san'at asarlarini yanada jonlantiradi va tomoshabinning estetik tajribasini yaxshilaydi. San'atda yorug'lik va soyaning psixologik ta'siri, ular yordamida yaratilgan dramatik effektlar tomoshabinning kayfiyatini va hissiyotlarini o'zgartirishga imkon beradi. Masalan, yorug'lik va soyaning kontrasti yordamida, san'at asaridagi xarakterlarning ruhiy holatlari, tashqi ko'rinishlari va hissiy aloqalari aks ettiriladi. Bu esa asarlarning tomoshabinda chuqur hissiy ta'sir ko'rsatishiga yordam beradi. Yorug'lik va soyaning kompozitsiyadagi roli ham alohida ahamiyatga ega. Kompozitsiya, ya'ni asar tarkibidagi elementlarning joylashuvi va o'zaro aloqalari, san'at asarining umumiy estetik ko'rinishini shakllantiradi. Yorug'lik va soya yordamida san'at asarida hajm va makon yaratish, obrazlarning jonli va haqiqiy ko'rinishini ta'minlash mumkin. Ranglarning psixologik ta'siri va soyaning shakllanishi, kompozitsiyaning to'g'ri

ishlatilishi, san'at asarining to'liq hissiy va estetik jihatdan mukammal bo'lishiga yordam beradi.

Yorug'lik va soya yordamida yaratilgan dramatism va tasviriy effektlar, tomoshabinlarga san'at asariga yanada chuqurroq kirib borish imkonini beradi. Ranglar, shakllar, kompozitsiya va yorug'lik o'rtasidagi uyg'unlik, san'at asarining mazmunini va uning hissiy ta'sirini kuchaytiradi. Rangshunoslik, yorug'lik va soya yordamida san'at asarida nafaqat tashqi ko'rinish, balki uning ichki dunyosi ham aks ettiriladi. Bu esa tomoshabinning san'at asari bilan o'zaro hissiy aloqasini yanada kuchaytiradi.

Xulosa qilib aytishim mumkinki, yorug'lik va soya tasviriy san'atda nafaqat vizual elementlar sifatida, balki psixologik va estetik jihatdan ham muhim ta'sirga ega bo'lib, san'at asarining umumiy qiymatini va ta'sirini oshiradi. Rangshunoslik va tasviriy san'atda yorug'lik va soyaning o'rni o'rganish, san'atning hissiy va estetik samarasini kuchaytirishga xizmat qiladi. Yorug'lik va soya orqali san'at asarini yaratishda, ranglar va shakllarning o'zaro ta'sirini tushunish, tomoshabinning fikrini shakllantirish va uni san'at bilan bog'lashda muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Akhmedov, G. (2010). Rangshunoslik asoslari. Toshkent: Fan va texnologiya.
2. Ibragimov, A. (2005). Milliy qadriyatlar va tasviriy san'at. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
3. Da Vinci, L. (1988). Yorug'lik va soya ifodasi. Milano: Leonardo da Vinci nashriyoti.
4. Caravaggio, M. (1999). Chiaroscuro: Yorug'lik va soya o'yinlari. Roma: Art Publishers.
5. Zinchenko, Yu. N. (2001). Ranglarning psixologik ta'siri. Moskva: Ruhshunoslik nashriyoti.
6. Akopyan, I. (2000). The Psychology of Color and Its Influence in Art. New York: Art Publishers.
7. Soliev, B. (2014). Kompozitsiya va shakllarning san'atdagi o'rni. Toshkent: Fan va adabiyot.
8. Nartov, A. M. (2012). Tasviriy san'atda ranglarning hissiy ta'siri. Moskva: San'atshunoslik nashriyoti.
9. Petrov, A. (2003). Artistic Representation and National Identity. London: Routledge.
10. Usmonov, S. (2015). Ranglar palitrasi va uning estetik ta'siri. Toshkent: San'at va madaniyat.

11. Bakhtiyorovich, Ismonov Khurshidbek, and Ruziyev Nuriddin Mukhammadaliyevich. "Pairing, Their Own Aspects and Corresponding Methods of Work with Pairing in the Autocad Software." International Journal on Orange Technologies 3.12 (2021): 211-216.

12. qizi Abduraimova, Muazzamoy Abduqodir. "PERSPEKTIVA." INTERNATIONAL CONFERENCES. Vol. 1. No. 11. 2022.

13. Xurshidbek, Ismonov, Rustamov Umurzoq, and Abduraimova Muazzamoy. "MARKAZIY VA PARALLEL PROYEKSIYA ORTOGONAL PROYEKSIYALAR VA MODELNI KO 'RINISHLARI." Educational Research in Universal Sciences 1.4 (2022): 70-81.

14. Ismonov, Xurshidbek Baxtiyorovich, and Muazzamoy Abduqodir qizi Abduraimova. "ORTOGONAL PROYEKSIYALAR VA MODELNI KO 'RINISHLARI." Educational Research in Universal Sciences 1.3 (2022): 288-296.

15. Qizi, Abduraimova Muazzamoy Abduqodir. "PROJECTION AND AXONOMETRY."

16. "UMUM TA'LIM MAKTABLARDA CHIZMACHILIK FANINI O'QITISHNING HOZIR HOLATI." Oriental Art and Culture, Vol. 5, No. 6, 2024, pp. 65–69